

LA INDÚSTRIA EN SÍLEX DEL JACIMENT A L'AIRE LLIURE DE LA ZONA DEL RAFAL DES PORCS - COVA DES DRAC (Santanyí, Mallorca)

per Eudald CARBONELL, Rafel MORA, Joan PONS-MOYÀ i Jaume COLL

Resumen

Se describe la industria en sílex encontrada en el yacimiento al aire libre de los alrededores de la «Cova des Drac» (Santanyí, Mallorca). El estudio de la misma permite atribuirle a la fase cultural más antigua de Mallorca, al parecer precerámica.

Abstract

A description of the flint industry found in the open-air deposit in the vicinity of Cova des Drac (Santanyí, Mallorca) is presented. Investigation permits the attribution of this site to the earliest cultural period of Mallorca, apparently pre-ceramic.

1. Introducció i situació geogràfica

La zona del Rafal des Porcs, situada entre Cala Màrmols i Cala S'Almonia (Santanyí) té una de les cavitats més interessants del Sud de Mallorca. En ella hi ha un llac freàtic d'aigua potable, fet de vital importància per als assentaments prehistòrics d'aquesta zona que no és massa fèrtil. A l'interior de la cova hi abunden les restes ceràmiques; les més freqüents son talaiòtiques i pre-talaiòtiques (Eneolítiques), així mateix, es troben fragments romans i medievals.

A poca distància de la cova i en la Punta des Bous, hi ha vestigis d'un poblat talaiòtic que, indubtablement, utilitzà el recurs del llac freàtic per abastir-se d'aigua potable, segons sembla per les abundants restes ceràmiques localitzades a l'interior de la Cova del Drac.

A totes aquestes dades, hem d'afegir que les darreres prospeccions en aquesta zona ens han portat a la troballa d'una indústria una mica inusitada per Mallorca.

Les indústries que se coneixien a Mallorca eran ganivets, elements de falç, alguna peça atípica, associats a ceràmica incisa, com per exemple les trobades a jaciments com la Cova de Son

Torrella (Enseñat, 1971), Ca Na Cotxera (Cantarellas, 1972), Son Ferrandell (Waldren, inèdit), etc.; corresponents a una fase cultural de la Prehistòria de Mallorca ben definida, que s'ha anomenat Pre-talaiòtic. Fins ara hi havia una excepció: la Cova de Muleta (Sóller), on trobam un dels nivells d'ocupació més antics de Mallorca, però els seus materials lítics estan representats solament per esclats (Waldren, 1975) que no permeten una comparació amb els materials lítics trobats recentment a Santanyí.

La indústria lítica en qüestió es troba principalment en la terra de conreu, en alguns clars de la garriga i també en petits torrents que l'atravesen. Per la limitació que representen aquestes característiques del terreny, la superfície prospeccionada no correspon als límits reals d'aquest jaciment, doncs hem de suposar que l'àrea de distribució del material lític podria ser més extensa.

La major concentració es troba als voltants de l'estany que, actualment, mitjançant una canalització, es nodreix del llac freàtic de l'interior de la cova; així mateix, és en les proximitats d'aquesta cavitat on abunden més les peces de sílex. Prop

de la Punta des Bous i abans d'arribar a ella, es localitzen d'una manera més esporàdica.

Amb les esmentades indústries lítiques, hem recollit abundant fauna representada per les espècies següents:

- Patella aspera* L.
- Patella cf. lusitanica* G.
- Monodonta articulata* (L.)
- Theridium vulgatum* (B.)
- Columbella rustica* (L.)
- Thais haemastoma* (L.)
- Spondylus gaederopus* L.

Crida l'atenció el fet de que malgrat haver prospeccionat la zona en nombroses ocasions, no s'hagi pogut localitzar cap fragment de ceràmica coetani de la indústria lítica en qüestió. Únicament s'han trobat alguns fragments molt rodats atribuïbles a l'època romana, àdhuc alguns fragments clarament actuals.

Geològicament, aquesta zona està constituïda per calcarenites miocèniques, anomenades popularment com «pedra de Santanyí». Aquí es troba el sílex formant primes capes sobre els materials miocènics.

2. Anàlisi de l'estructura lítica del lloc d'ocupació

Tota la indústria recollida és de sílex, encara que de forma esporàdica i casual apareix algun material que no és de la mateixa qualitat que la del conjunt.

El material lític presenta una forta patina de color blanquinós, excepte en alguns cassos que és bruna; de tota manera, és uniforme i es pot assegurar que pertany a un mateix moment d'ocupació.

En lloc de fer el recompte de materials un a un, hem pesat tot el que s'ha recollit, diferenciant en una primera pesada tot el retocat (1) del que no ho està. Hem obtingut que, d'un total de 3 Kgs., 2,100 són restes de talla, esclats, fragments informes, etc., i que els 900 grs. restants són transformats en morfotipus retocats i nuclis ben delimitats.

Si descomptam 500 grs. dels materials elaborats, que es corresponen als nuclis, tenim que 400 grs. del sílex són peces retocades; si fem un

càlcul d'aproximació a la rentabilitat tecnològica, obtindrem

NT	N	IR	TM
2,100	500	400	3,000
0.7	0.16	0.13	1.

del que deduïm que la rentabilitat és molt baixa en la utilització del sílex sel·leccionat per l'el·laboració d'instruments d'utilització domèstica més especialitzada, ja que l'òptim seria de 1-1, encara que això s'ha de posar en correspondència amb la proximitat o llunyania de la font de matèries primes. En aquest cas concret, la proximitat en que aquestes es troben, fa que l'aprofitament sigui tan baix; s'ha de tenir també en compte que és de molt mala qualitat i està molt fragmentat en la veta d'origen, situada a uns 10 m. de camí del lloc d'ocupació.

Caldria també tenir en compte la quantitat d'instruments que s'han elaborat amb altres materials i que, degut a la conservació diferencial, no han arribat fins als nostres dies.

a) L'anàlisi dels nuclis dona:

Piramidals	Polièdrics	Irregulars	Total
7	4	5	16
0.4375	0.25	0.3125	1.

S'ha descomptat tota la sèrie de fragments que presenten una sola extracció i que fa difícil la seva identificació com a matèries primes tipus nucli.

Generalment no són de bona factura i no formen la base estructural de la indústria que està retocada, ja que molts dels instruments elaborats, ho són sobre fragments i no sobre esclat.

La seva llargada mitja és de 23.81; l'amplada de 29.18 i la gruixa de 21.36.

b₁) Anàlisi dels ordres tipològics.

S'efectuà segons el criteri de la raó (Laplace, 1974).

S/4	SE/1,8	B	A	E	P	Total
53	25	12	8	5	1	104
.509	.240	.115	.076	.048	.004	1.

L'estructura dominant està formada per Simple (S), Sobreixecats (SE) i representen el .749 del total dels diferents ordres. Dins la zona dominant es pot senyalar la forta hegemonia que té el grup dels (S), que amb un .509 és la base de retoc de tota la indústria (Fig. 1,1).

(1) Entenem que el retoc ha donat una forma a una o varies arestes de la matèria prima; si no, no el considerem.

b₂) Anàlisi de grups tipològics.

D/6,5	Ra/1	B/1.3	G	A	E	P	Total
47	17	12	7	6	5	3	97
.50	.175	.123	.072	.061	.051	.030	1.

L'estructura dominant, formada per Denticulats (D), Rascadores (R), i Burins (B) (Fig. 1, 2), representa el .798 del total dels morfo-tipus existents en el lloc d'ocupació, essent la resta poc importants i, gairebé, alguns casuals. Cal esmentar també la preponderància del morfo-tipus Denticulats sobre la resta. Les classes més representades són D2 .545, seguida de D3 .386 i és pràcticament inexistent la D1 .068.

Els índex de llargada (la= 1.19) pertanyen doncs al grup d'instruments retocats curts i estrets.

L'índex de gruixa (lg= 2.09) es troba molt proper al teòric 2.236 de la sèrie Ø a partir de la

qual cal considerar els útils de tipus carenat; tots aquests morfo-tipus tenen, per tant, tendència a ésser gruixuts.

Les Rascadores, amb un .175, és el grup tipològic que segueix en importància als denticulats. La seva zona retocada es reparteix:

cx	cx (r)	r	=	
10	3	4	=	17
.588	.176	.235	=	1.

L'índex de gruixa lg= 1.96 és lleugerament inferior en els dels Denticulats i l'índex de llargada de 1.16 és també lleugerament inferior al del grup tipològic dominant.

El grup dominant, format per Denticulats, Rascadores i Burins, té unes mesures que, a primera vista, són molt semblants. Anem a comprovar si realment es tria de forma homogènia la ma-

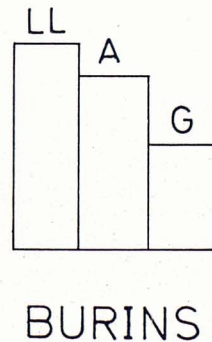
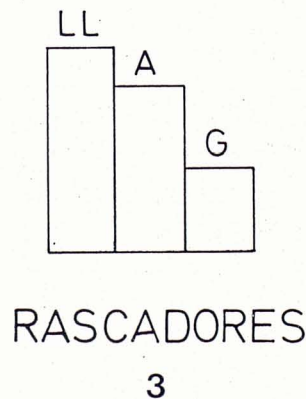
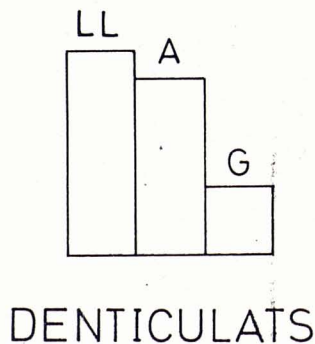
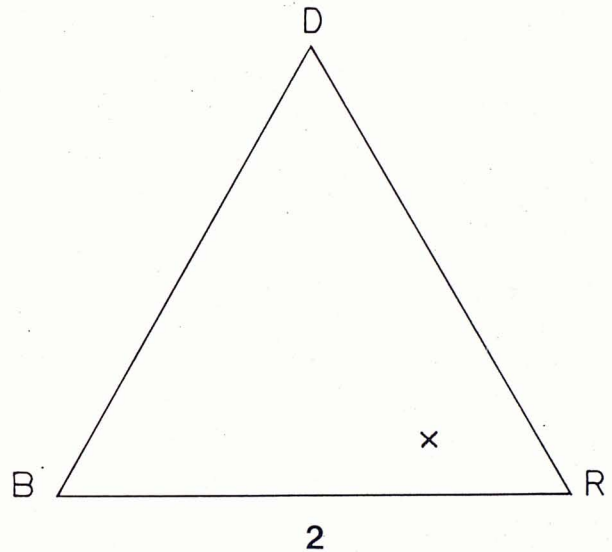
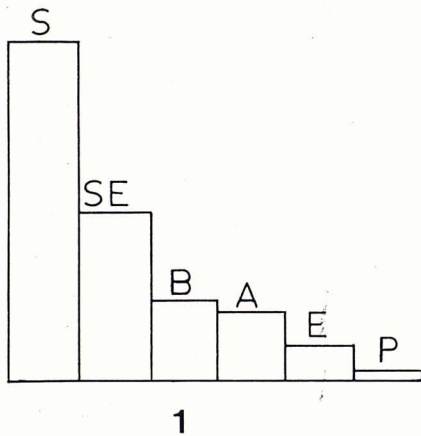

Figura 1: 1. Bloquigrama d'ordres tipològics.
2. Gràfic dels morfotipus Denticulats, Rascadores i Burins.
3. Bloquigrama de les tres mesures dels elements morfològics més ben representats.

tèria prima per tal de fer una posterior el-laboració (Fig. 1, 3):

	D	R	B
LL	28.37	28.71	30.09
A	23.76	24.57	26.
G	11.32	12.50	14.50

Obtenim un χ^2 de 0.1683; si tenim en compte que $\chi^2_{0,05}=9.488$, ens adonam que per fabricar un o altre tipus morfològic, indistintament, s'utilitzen materials de les mateixes mides.

La situació del retoc en el grup (D) i (R) és en un .482 lateral esquerra, en un .413 lateral dret i en un .103 no és transversal distal.

Aquestes són les característiques més visibles que presenta la indústria analitzada.

3. Inventari

DENTICULATS

PD 033	D321	(SEpi med esq) + R22 (SEpd trans cx)	35-30-15
PD 068	D322	(SEpd esq) · D321 (Spd med der)	34-25-13
PD 330	D322	(Spi med esq + SEpd trans cx)	33-30-16
PD 020	D13	(Smd prox med esq)	29-32-07
PD 065	D21	(Spd med esq) · D21 (Spi med dist der)	35-20-06
PD 060	D24	(Spd med dist esq cx Spd der)	36-21-08
PD 019	D22	(Spd med esq)	20-15-05
PD 049	D22	(Spi prox esq Apd prox der)	10-15-10
PD 053	D321	(SEpd dist der Spd med)	35-25-16
PD 346	D321	(Spd prox esq Apd der)	35-26-10
PD 061	D21	(Spd prox esq)	26-24-06
PD 068	D323	(SEpd med esq)	33-24-14
PD 536	D24	(Spd esq cx Spd der cx)	35-25-10
PD 539	D23	(Spi der rect)	22-16-07
PD 533	D22	(Spi med esq)	47-37-15
PD 529	D25	(Spi prox med esq) D22 (Spd med der)	26-26-16
PD 524	D321	(SEpd med esq Api trns Spd prox der)	34-19-14
PD 520	D321	(SEpd med der)	44-27-22
PD 512	D13	(Smd med prox esq Spi)	33-25-10
PD 503	D22	(Spd dist der)	56-25-15
PD 506	D321	(Spd prox der)	43-29-14
PD 501	D323	(Spd esq cx)	31-47-22
PD 519	D21	(Spi trans Smd prox trans)	28-26-10
PD 588	D22	(SEpd prox esq)	16-27-07
PD 530	D21	(SEpd med der)	18-16-07
PD 511	D21	(Spd prox der)	23-26-09
PD 502	D1	(Smd esq)	27-36-12
PD 505	D21	(Spi med der)	31-22-10
PD 509	D21	(Spd trans der)	21-27-12
PD 531	D25	(Spd der)	30-20-10
PD 527	D321	(SEpd trans)	30-20-10
PD 532	D322	(SEpd der)	21-21-18
PD 075	D321	(SEpd esq)	22-13-11
PD 537	D21	(SEpd med prox esq)	27-17-06
PD 523	D25	(SEpd trans)	15-26-06
PD 586	D22	(SEpd med esq)	21-26-10
PD 062	D22	(Spd med dist esq)	19-12-06
PD 508	D321	(SEpd dist der)	34-23-12
PD 516	D321	(SEpd med esq)	32-18-11
PD 521	D321	(SEpd dist der)	35-16-10
PD 514	D25	(SEpd prox trans der)	22-21-13
PD 526	D22	(Spi prox esq)	18-20-05

RASCADORES

PD 032	R11	(Smd esq x)	25-20-13
PD 021	R21	(Spd cx)	30-19-09
PD 035	R321	(Spd der cx)	34-21-17
PD 629	R22	(Spd esq rect - Spd der cx)	20-25-07
PD 630	R21	(Spb der cx)	39-20-15
PD 627	R23	(Spd esq rect - Spd der rect)	
	B12	(Bpn)	17-30-05
PD 632	R21	(Spd der med prox rect)	20-11-07
PD 025	R11	(Smb esq prox cx)	42-40-11
PD 588	R11	(Smd esq prox)	19-27-07
PD 046	R11	(Spd esq Spi der cx)	17-24-09
PD 294	R22	(Spd esq cx)	25-22-12
PD 058	R321	(Spi der cx)	43-32-31
PD 528	R32	(Spa esq cx)	37-22-19
PD 626	R21	(Spb der rect)	24-31-11
PD 628	R321	(Spd der prox med rect)	35-20-14

RASPADORS

PD 625	G11	(SEpd trans)	32-23-09
PD 547	G12	(S sepd dist esq trans)	27-14-09
PD 545	G313	(SEpd trans)	23-16-11
PD 067	G12	(SEpd trans)	23-16-06
PD 546	G11	(SEpd trans)	25-10-12
PD 601	G321	(SEpd trans)	25-09-10
PD 054	G321	(SEpd trans der)	35-17-12

BURINS

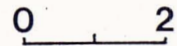
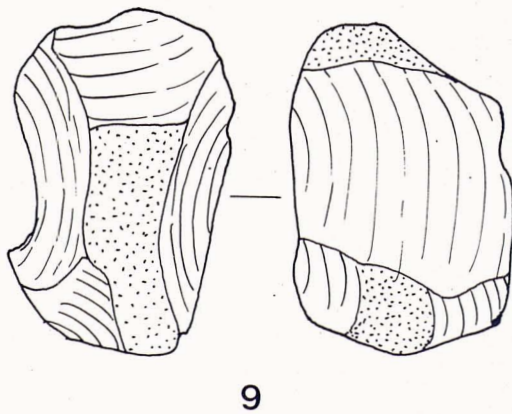
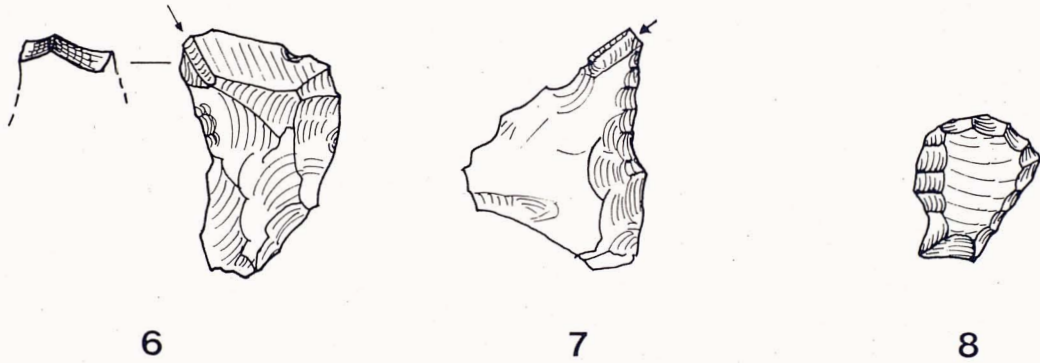
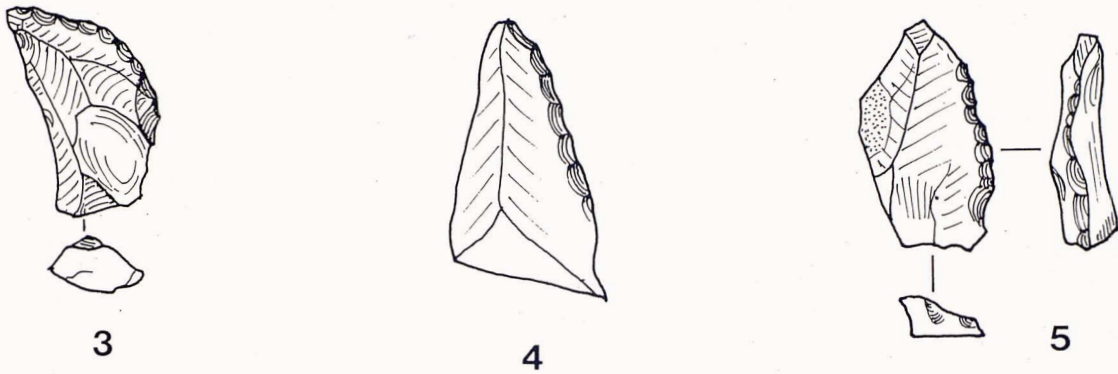
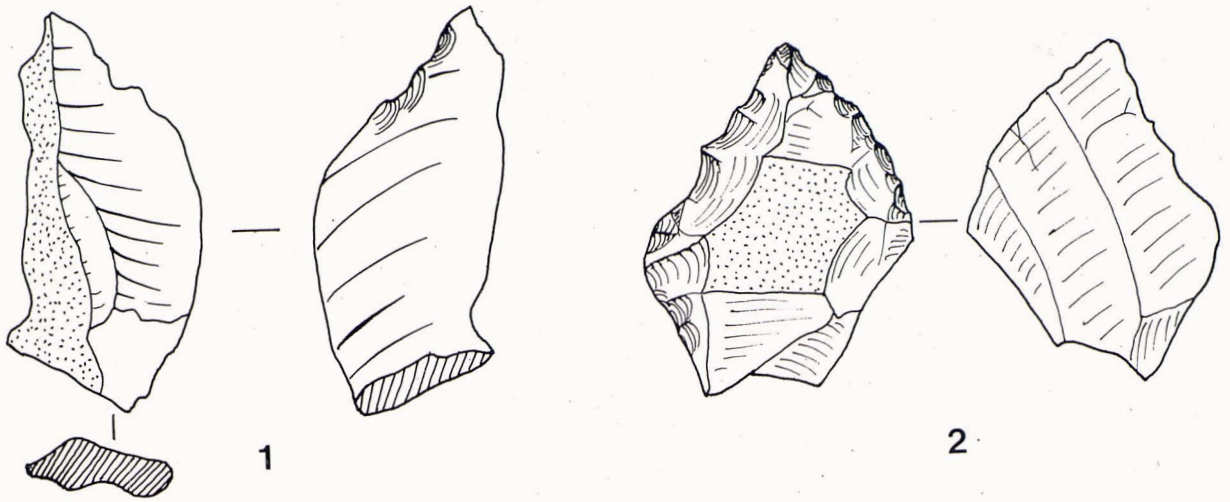
PD 570	B11	(Bpn)	27-22-10
PD 575	B11	(Bpn)	22-15-10
PD 569	B11	(Bpn)	30-20-15
PD 571	B32	(Bpn)	26-31-10
PD 572	B12	(Bpn)	21-20-07
PD 573	B32	(Bpn)	19-14-09
PD 574	B31	(Bm)	45-29-25
PD 568	B32	(Bpn)	21-34-13
PD 585	B31	(Bp pris)	50-31-30
PD 580	B32	(Bp pris)	47-36-10
PD 029	B32	(Bpn esq) - B322 (Bpn)	23-34-15

ABRUPTES

PD 550	A1	(Amd der trans)	20-13-06
PD 024	A2	(Apd prox med esq) R21 (Spd der cx)	47-45-06
PD 071	A1	(Apd prox med esq cx) D13 (Spd med der)	20-14-03
PD 571	A1	(Amd trans rect) D22 (Spi der)	31-39-12
PD 014	A2	(Apd der cc)	33-19-12

ECAILLES

PD 0578	E1		21-29-13
PD 0577	E1		30-29-15
PD 0582	E1		35-22-15
PD 0031	E1		34-31-12
PD 0587	E1		20-22-08

Lamina I: Indústria en sílex del Rafal des Porcs (Santanyi).

- 1. Denticulat
- 2-5. Rascadores
- 6-7. Burins
- 8. Raspador
- 9. Nucli

4. Reflexió

El lloc d'ocupació prehistòrica que estudiem ha donat poques restes que ens permetin una atribució funcional dins el contexte de les cultures del Neolític preceràmic de Mallorca.

Aquestes notes només ens permeten posar en coneixement un dels molts jaciments a l'aire lliure mal anomenats «Tallers de sílex», que si bé no podem atribuir a una cultura paleolítica, sí és possible incloure-los en els grups culturals tecnològics que tenen aquesta cronologia, encara que no siguin sincrònics amb aquests.

Els campaments amb restes lítiques que presenten aquestes característiques es troben molt repartits per tota l'àrea catalana. Ara bé, la manca d'una sistemàtica científica per a l'estudi d'aquestes ocupacions, fa impossible poder establir comparances entre elles.

Ja Rosselló-Bordoy (1972) es planteja el fet de que ens trobam amb la hipotètica presència d'un home anterior a les «ceràmiques incises» i que caldria situar-lo en un nivell preceràmic o aceràmic (2).

Per nosaltres, el lloc estudiat ens confirma la hipòtesi enunciada sobre els pobladors preceràmics. Les proves materials analitzades sota la perspectiva d'una sistemàtica analítica, han donat uns resultats molt diferenciats respecte a les indústries en sílex que generalment es troben associades als nivells eneolítics de Mallorca. Atribuïm aquest lloc d'ocupació al període més antic de les cultures prehistòriques balears trobades fins ara.

A l'hora d'entregar aquesta nota a redacció volem comunicar la primícia de la troballa efectuada a dos llocs de les muntanyes de Lluc, per Miquel Trias i el que suscriu (Joan Pons Moyà), d'uns jaciments amb indústria lítica composta en un 98% per peces d'obsidiana. El grup dominant (D. R. B.) d'aquesta és semblant al del jaciment de Santanyí que aquí hem descrit.

Bibliografia

- CANTARELLAS, C. (1972): «Excavaciones en Ca Na Cotxera (Muro, Mallorca)» en *N. A. H. Preh.* I. Madrid, pàg. 209-213.
- ENSEÑAT, B. (1971): «Historia Primitiva de Mallorca» en *H.^a de Mallorca* de J. Mascaró. Tomo I. Palma.
- FERNANDEZ MIRANDA, M. (1978): «Secuencia cultural de la Prehistoria de Mallorca» en *Bib. Preh. Hisp.* vol. XV.
- LAPLACE, G. (1974): «De la dynamique de l'analyse structurale ou la typologie analytique». *Rivista di Sc. Prehist.*, vol. XXIX, fasc. 1.
- ROSSELLÓ-BORDOY, G. (1972): «La Prehistoria de Mallorca, rectificaciones y nuevos enfoques al problema» *Mayurqa*

(2) Sobre les cultures més antigues de Mallorca, és gràcies als jaciments de Muleta i Son Matge que per primera vegada es troben proves de la presència humana anterior al Eneolític (Waldren i Rosselló-Bordoy, 1975; Rosselló-Bordoy i Waldren, 1973). Dades aprofitades posteriorment per Fernández Miranda (1978) que parla d'un període arcaic constituït pels jaciments de Muleta i Son Matge, que situa al 4000 abans de Crist i ho enllaça amb un període que està comprès entre els 2000 i 1800 abans de Crist i que l'anomena «horitzó de la ceràmica incisa».